

24. Tereshchenko K. V. Tolerantnist' personalu v konteksti rozvytku orhanizatsiynoyi kul'tury innovatsiynyykh i tradytsiynyykh zakladiv osvity / K. V. Tereshchenko [Elektronnyy resurs] // Orhanizatsiyna psykholojiya. Ekonomichna psykholojiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K., 2015. – № 1. – С. 140–147. – Rezhym dostupu : http://orgpsyjournal.in.ua/files/pdf/2_1_1427973306.pdf
25. Bandura, A. Self-efficacy / Albert Bandura // Encyclopedia of human behavior. – 1994. – Vol. 4. – P. 71–81.
26. Bandura, A. Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning / Albert Bandura // Educational psychologist. – 1993. – Vol. 28 (2). – P. 117–148.
27. Pajares, F. Current directions in self-efficacy research / Frank Pajares // In Maehr M. & Pintrich (Eds) Advances in motivation and achievement. – Greenwich, CT : JAI Press, 1997. – P. 1–49.
28. Sherer, M. The self-efficacy scale: construction and validation / M. Sherer, J. E. Maddux, B. Mercandante, S. Prentice-Dunn, B. Jacobs, R. Rogers // Psychological reports. – 1982. – Vol. 51. – P. 663–671.
29. Urdan, T. Self-efficacy beliefs of adolescents / T. Urdan, F. Pajares. – Information Age Publishing, Greenwich, 2006. – 380 p.

Mushegov, O.M. The problem of self-efficacy in Ukrainian organizational psychology. The article describes current trends in studying self-efficacy in Ukrainian organizational psychology. The author analyzes the conceptual approach to the development of self-efficacy in educational space proposed by O.I. Bondarchuk, which treats self-efficacy as an internal psychological determinant of organizational culture of educational organizations. The author analyzes the concept of education managers' self-efficacy and its structural components as well as defines self-efficacy as a motivation-relevant measure of psychological readiness for effective management of educational organizations in conditions of social transformations.

The author also analyzes L.M. Karamushka's approach to organizational culture of educational institutions in its unity with the external and internal determinants of organizational culture of educational institutions which is the theoretical and methodological basis for studying self-efficacy in educational space.

The article also discusses contemporary trends in researching self-efficacy in organizational psychology which include expansion of the semantic field of self-efficacy as a psychological concept and analysis of self-efficacy from theoretical and experimental perspectives.

Keywords: self-efficacy, educational organizations, determination, factors, personality, organizational culture, educational organization employee.

Відомості про автора

Мушегов Олексій Миколайович, аспірант, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Mushehov, Olesiy Mykolayovych, postgraduate student, G. S. Kostiuk Institute of psychology, NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: be1self88@gmail.com

УДК 159.993.3:640.43

Приймук О.О.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Приймук О.О. Теоретико-методологічні підходи до формування психологічних умов розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців. У статті представлено теоретико-методологічні підходи до формування психологічних умов розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців у системі професіогенезу особистості. Науково-категоріальний статус досліджуваного питання уточнюється через розкриття його змісту, структури, наукових підходів та через дослідження внутрішніх і зовнішніх мотивів, забезпечення полімотивації під час професійної підготовки, а також через з'ясування рівнів особистісної активності майбутнього фахівця. Аналіз психологічних умов становлення і розвитку професійно важливих якостей дав змогу урахувати особливості формування генезису з виокремленням групи соціально-психологічних якостей, що є наслідком особистісного розвитку та психофізіологічних якостей, які мають спадкову зумовленість.

Ключові слова: професійно важливі якості, формування, психологічні умови, мотивація, професійна підготовка, фахівець.

Приймук О.А. Теоретико-методологические подходы к формированию психологических условий развития профессионально важных качеств будущих специалистов. В статье представлены теоретико-методологические подходы к формированию психологических условий развития профессионально важных качеств будущих специалистов в системе професіогенеза личности. Научно-категоріальний статус изучаемого вопроса уточняется через раскрытие его содержания, структуры, научных подходов и через исследование внутренних и внешних мотивов, обеспечение полимотивации во время профессиональной подготовки, а также через выяснение уровней личностной активности будущего специалиста. Анализ психологических условий становления и развития профессионально важных качеств позволил учесть особенности формирования генезиса с выделением группы социально-психологических качеств, являющихся следствием личностного развития и психофизиологических качеств, имеющих наследственную обусловленность.

Ключевые слова: профессионально важные качества, формирование, психологические условия, мотивация, профессиональная подготовка, специалист.

Постановка проблеми. Професійне становлення особистості як фахівця своєї справи неодмінно пов'язане з особливостями розвитку професійно важливих якостей (ПВЯ), природних задатків, особливої схильності до виконання специфічних фахових завдань. Якість формування та рівень розвитку ПВЯ і визначають професійні можливості й успішність фахівця у професійній діяльності. У свою чергу розвитку і формуванню професійно важливих якостей сприяють спеціально створені психологічні умови, які дають можливість особистості швидше зорієнтуватися і адаптуватися в ситуації, і проявити себе в якості спеціаліста більш високого рівня конкурентоспроможності у власній сфері професійної діяльності. До того ж, психологічні умови розвитку ПВЯ суттєво сприяють працевлаштуванню, успішній реалізації майбутнього фахівця у професійній сфері та надають можливість бути конкурентоздатним на ринку праці (В. Бодров; Є. Клімов; С. Максименко; С. Миронець; М. Макаренко; М. Корольчук; В. Осьодло; Л. Карамушка; В. Толочек) [1; 2; 3; 5].

Актуальність вивчення і теоретико-методологічне значення дослідження особливостей формування психологічних умов розвитку професійно важливих якостей у професіогенезі особистості зумовили вибір напряму дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-психологічних джерел засвідчив, що проблемі професіогенезу і особливостей удосконалення освітньо-професійної діяльності майбутніх фахівців приділяється значна увага, зокрема, таким її аспектам, як: формуванню та розвитку особистості у процесі навчання (Г. Костюк; Л. Карамушка; О. Креденцер; О. Леонтьєв; С. Максименко; М. Савчин; Т. Щербан); теоретичним та методичним засадам підготовки фахівців для сфери послуг (Є. Зеєр; І. Зорін; Є. Ільїн; Л. Карамушка; О. Креденцер; В. Корольчук; А. Мазаракі; А. Маркова); загальним психологічним та дидактичним умовам підготовки майбутніх фахівців (В. Бодров; Л. Березовська; С. Максименко; А. Мазаракі; Л. Карамушка; М. Корольчук; В. Крайнюк; Н. Самоукіна; А. Столяренко) [1; 2; 3; 4; 5].

Мета статті: здійснити теоретико-методологічний аналіз підходів щодо формування психологічних умов професійно важливих якостей особистості майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Професії різних типів припускають наявність у людини професійно важливих якостей, особливих природних задатків, особливої схильності до виконання специфічних професійних завдань. Розвиток ПВЯ визначає рівень успішності професійної діяльності й якість професійної майстерності особистості. Тому створення необхідних умов для розвитку професійно важливих якостей у майбутніх спеціалістів у процесі навчання є одним із головних завдань будь-якого вищого навчального закладу (Л. Карамушка; А. Мазаракі; С. Максименко; Т. Щербан). Враховуючи основну мету державної політики в галузі освіти про створення комплексу умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень, можна з упевненістю констатувати, що завдання забезпечення якості освітнього процесу через створення психологічних умов розвитку особистості є правовою нормою згідно із законом України про вищу освіту і положенням чинного законодавства [2; 4; 5; 6].

Таким чином, визначення особистості самого майбутнього фахівця розглядається саме нами з позиції індивідуально-психологічного забезпечення, оскільки дана умова вважається найбільш сприятливою для професійного розвитку фахівця, формування його професійно важливих якостей в системі професіогенезу особистості [2; 3; 5].

Отже, конкретизуючи теоретико-методологічні знання науковців, можна стверджувати, що важливими психологічними умовами професійної підготовки майбутніх фахівців є: психологічна готовність до професійної діяльності, що є синтезом тісно взаємопов'язаних структурних компонентів (мотиваційного, когнітивного, гностичного, емоційно-вольового, креативного, комунікативного); врахування індивідуальних особливостей майбутніх фахівців у процесі навчально-пізнавальної діяльності; вдосконалення теоретико-методичної та практичної підготовки студентів до професійної діяльності (В. Бодров; С. Максименко; Л. Карамушка; М. Корольчук; В. Крайнюк; Г. Костюк; О. Креденцер; О. Леонтьєв; С. Рубінштейн; М. Савчин; А. Столяренко; Т. Щербан) [1; 5; 6].

У теоретико-методологічних підходах щодо формування психологічних умов ПВЯ треба враховувати їх генезис з виокремленням групи соціально-психологічних якостей (мотиви, спрямованість, суспільна активність, особливості комунікації, поведінки), що є наслідком особистісного розвитку та психофізіологічних якостей (рівень нервово-психічної стійкості, властивості нервової системи), які мають спадкову зумовленість. Така диференціація ПВЯ дає можливість виокремити методологічні підходи щодо їх формування – психофізіологічні якості потрібно враховувати, а для соціально-психологічних створювати відповідні умови розвитку (В. Бодров; Б. Ломов; Є. Клімов; В. Клименко; М. Корольчук; О. Кокун; В. Крайнюк; М. Макаренко) [3; 5].

Практичного значення диференціація ПВЯ в контексті створення умов їх розвитку набуває завдяки оцінці рівня сформованості таких якостей, як: ступінь змінності, здатність до тренувань, розвитку. І, водночас, виокремлення тих ПВЯ, які в процесі навчання при забезпеченні відповідних умов менш за все підлягають розвитку: властивості нервової системи, типологічні особливості людини, моральні якості, деякі

риси характеру (відповідальність, добросовісність, акуратність, дисциплінованість) (С. Максименко; А. Мазаракі; Л. Карамушка; О. Креденцер; М. Корольчук; С. Миронець; В. Осьодло) [2; 5; 6].

Розвиток ПВЯ до конкретного виду діяльності відбувається одночасно і у взаємозв'язку, і у взаємодії з процесом розвитку суб'єкта діяльності, психічного розвитку людини. Вивчення ролі розвитку особистості у формуванні професійно важливих якостей, проведене вченими, дає змогу вважати, що, по-перше, існує визначений ступінь сталості особистісних рис протягом життя, але він не є абсолютним – залежно від умов життя і діяльності (у тому числі професійної) лінія розвитку особистості може змінитися; по-друге, міра сталості і мінливості різних особистісних властивостей, а також різних типів особистості неоднакова; по-третє, різним типам особистості відповідають різні типи розвитку (П. Анохін; Ю. Бобров; Л. Карамушка; В. Клименко; М. Корольчук; О. Креденцер; Б. Ломов; М. Макаренко; С. Максименко; С. Миронець; В. Осьодло) [1; 2; 5; 6].

У професійній діяльності зміни ПВЯ відбуваються особливо інтенсивно і у зв'язку з її визначальною роллю в активності суб'єкта діяльності. Під час тривалої професійної праці, що відбувається у конкретних соціально-економічних умовах, формуються не тільки окремі професійно орієнтовані психічні і фізіологічні функціональні системи, але й особистість суб'єкта діяльності; складається соціально-професійний тип особистості з визначеними ціннісними орієнтаціями, характером, стилем спілкування (С. Максименко; Л. Карамушка; М. Корольчук; С. Миронець; В. Осьодло) [2; 5; 6].

Експериментальні дослідження показали, що в онтогенезі найбільш стабільними є якості, які пов'язані з загальним типом вищої нервової діяльності, особливостями темпераменту, екстра-, інтроверсією, нейротизмом, емоційною реактивністю (Є. Клімов; М. Корольчук; М. Макаренко; О. Кокун) [4; 5; 6]. Власне ПВЯ піддаються більшій мінливості в ході професійної діяльності, причому їхня динаміка істотно пов'язана з віковим розвитком особистості [3; 5].

Вивчення професійного становлення є можливим з огляду на різні підходи (С. Максименко; Л. Карамушка; О. Креденцер; М. Корольчук; В. Крайнюк; М. Макаренко). Так, маніпулятивно-прагматичний підхід постулює орієнтацію особистості на нормативно схвалений спосіб діяльності, що передбачає фахівця під певні вимоги професії [2; 4; 5; 6].

Згідно із позитивно-технократичним підходом відсутні або недостатньо розвинені ПВЯ можна сформулювати в процесі навчання. В свою чергу О. Фонарьов заперечує доцільність даного методу, оскільки вихід за межі вимог професії – це важлива необхідність у розвитку особистості, а індивідуальний стиль і притаманні форми поведінки у професійній діяльності можуть у нестандартних ситуаціях фруструвати спеціаліста, виявити його неповносправність (С. Максименко; Л. Карамушка; О. Креденцер; М. Макаренко) [2; 4; 5; 6].

Етико-гуманістичний підхід вимагає вивчення професіоналізації з огляду на особливості особистості професіонала (С. Максименко; Л. Карамушка; М. Макаренко; О. Креденцер; О. Філь; Г. Федосова) [2; 4; 5].

Аксіологічний підхід О. Фонарьова пропонує ідеографічний погляд на професійний розвиток особистості, оскільки особистісні якості професіонала не підганяються під ПВЯ. Розвиток особистості стимулює перетворення професійно діяльності, поглиблення уявлень про неї, що приводить до зміни вимог людини до цієї діяльності. Новий рівень виконання професійної діяльності, в свою чергу, стимулює розвиток особистості і т.д. Тому у концепції О. Фонарьова професійне становлення розглядається як зумовлене, насамперед, розвитком особистості, яка здатна змінити спосіб свого життя і тим самим – психологічну регуляцію діяльності та рівень її виконання [2].

На думку Л. Корнеєва, найважливішою детермінантою успішності професійного шляху людини є її уявлення про свою особистість («Я-концепція»), спосіб життя, відношення до визначених соціальних ситуацій і т.д.

При вивченні особливостей психологічних умов формування професійно важливих якостей варто брати до уваги цілий комплекс характеристик людини, від яких більшою або меншою мірою залежить кінцевий успіх професійного становлення (С. Максименко; В. Бодров; Л. Карамушка; Є. Клімов; М. Корольчук; О. Кокун) [1; 4; 5; 6]. Основними з цих характеристик є такі:

- професійна мотивація як спонукальна і спрямовуюча активність особистості на задоволення не тільки біологічних потреб, але і насамперед потреби в праці, пізнанні, спілкуванні, самоствердженні, самореалізації, самовдосконаленні і т.д.;
- загальна і професійна підготовленість у формі попередніх (для освоєння професії) і кваліфікаційних (з урахуванням рівня професіоналізації) знань, навичок і умінь, необхідних для виконання типових і позаштатних трудових задач;
- рівень функціональної готовності і резервів організму до трудової діяльності, розвиток професійно важливих психофізіологічних функцій аналізаторів і фізичних якостей (сила, швидкість, витривалість, спритність);

• стан індивідуально-психологічних функцій людини і насамперед професійно важливих якостей до конкретної діяльності, що характеризують пізнавальні процеси і психомоторику, темпераментальні, характерологічні й емоційно-вольові особливості особистості [2; 4; 5; 6].

Учені з'ясували, що у людини не можуть бути цілком сформовані професійні якості до того, поки вона практично не включиться у профпідготовку і відповідну трудову діяльність (здібності формуються у діяльності.) У той самий час деякі необхідні здібності придатності до професії можуть бути сформовані саме завчасно (такі як цивільні якості, ставлення до праці і дієздатність), навіть мають бути сформовані завчасно (Л. Карамушка; М. Корольчук; В. Крайнюк; С. Клімов; М. Макаренко) [1; 2; 5].

Л. Шнейдер у професійному становленні майбутніх фахівців вбачає важливість «професійної ідентичності», що, за її словами, «аксіоматично» постулює у своєму дослідженні в якості основних характеристик людського буття свободу і відповідальність і розвиває ідею ідентичності й відособлення. Авторка виділяє декілька етапів онтогенетичного становлення професійної ідентичності:

1. Допрофесійний (дитинство) – формуються фрагментарні знання про світ професій, схильності та вибори досить ситуативні та випадкові.

2. Професійний (підлітковий вік) – відбувається ідентифікація зі своєю професією, відособлення від інших видів професійної діяльності.

3. Інформативний (юність) – пов'язаний з диференціацією професійних груп й ідентифікацією особистості з однією із них. Можливий процес успішної професійної самоорганізації, а, отже, й ідентифікації.

4. Професійний (післявузівський період) – побудова образу «ідеального професіонала» [2; 3; 5].

Натомість, О. Єрмолаєва пропонує свою позицію щодо професійного розвитку майбутніх фахівців, зосереджуючи увагу на аналізі становлення професійної ідентичності в більш широкому контексті, а саме в системі координат «людина - професія – суспільство» на відмінну від колежанки Л. Шнейдер, яка вивчала формування професійної ідентичності як Я-концепції.

Так, О. Єрмолаєва згідно з власною концепцією вважає, що предметом ідентифікації у професії є різні рівні та аспекти взаємозв'язку підсистеми «людина-професія» – це, в першу чергу, рівень професійних норм, предметом якого є віртуальний професійний ідеал, це і соціально прийнятний рівень реального виконання професійних функцій, мотиваційно-ціннісна реалізація особистості в професії, соціально-ціннісна реалізація особистості через професію, важливим також є рівень досягнення влади, що співзвучний як з вертикальним, так і з горизонтальним типом професійної кар'єри, варто пам'ятати і про комерційний потенціал професії, оскільки постулює необхідність співвіднесення ієрархії цінностей особистості з ціннісними орієнтаціями у самій професії [2; 4; 5].

Узагальнюючи можна сказати, що розвиток ПВЯ здійснюється більш ефективно і дає якісні результати за умови, якщо в особистості є глибокі мотиви, що стимулюють до навчання – позитивне ставлення до майбутньої професії, потреба в отриманні знань. О. Леонтьєв вважає, що потреба виступає як внутрішня умова і джерело різних форм активності особистості. На думку Б. Ананьєва, О. Леонтьєва, С. Максименка, Л. Карамушки, С. Рубінштейна, В. Клименка, М. Савчина [2; 3; 6; 7], потреба пізнання – це не вроджена властивість особистості, а результат її розвитку.

Найважливішим джерелом мотивації є потреби та інтереси студентів. Більшість вчених наголошує, що для формування підтримки і збереження мотивації учіння необхідно, щоб навчальний процес відповідав тим цілям, які ставлять перед собою майбутні фахівці, задовольнялись їх пізнавальні потреби й інтереси; у навчально-професійній діяльності були б наявними ініціюючі чинники – новизна, дослідницькі й творчі елементи; актуалізувалися б когнітивні, споживацькі, регуляційні, виконавчі функції і параметри мотивів (види, рівні, якості, вияви); диференціювалися мотиви учіння і навчання, типи мотивації у різних формах набуття знань, умінь і професійних компетентностей, враховувалася їх взаємодія, а також відмінності висхідної мотивації до учіння, яка була наявною у майбутніх фахівців певної спеціальності й мотивація власне учіння, яка регулюється власне викладачем; змінювалася дія до сильно діючих мотивів (Л. Карамушка; О. Креденцер; М. Корольчук; В. Крайнюк; Т. Левченко; В. Лозовецька; Л. Лук'янова; С. Максименко; А. Мазаракі; Л. Козак). Також результативність навчально-професійної роботи в багатьох випадках залежить від характеру ставлення майбутнього фахівця до обраної професії і бажання нею займатися після закінчення фахової підготовки у ВНЗ (С. Максименко; Л. Карамушка; О. Креденцер; Т. Левченко; В. Лозовецька) [1; 2; 3; 5; 6].

На думку Л. Карамушки, найбільш оптимальним є поєднання внутрішніх і зовнішніх мотивів або забезпечення так званої полімотивації професійної підготовки майбутніх фахівців. У разі якщо відбувається актуалізація лише одного типу мотивів (внутрішніх або зовнішніх), результати діяльності будуть не завжди ефективними, відповідно, якщо говорити про рівень розвитку професійно важливих якостей особистості в системі професіогенезу, то керуючись лише зовнішнім чи внутрішнім мотивом майбутній фахівець може повністю не задовольнити необхідний рівень домагань відносно певної професійної якості. А це в свою чергу буде суперечити нормам професіоналізму. Вищий рівень сформованості мотивів, за словами Л. Карамушки, характеризується наявністю таких мотивів, що належать до гуманістичного рівня, а також позитивним ставленням до професії [2].

Таким чином, можна стверджувати, що однією із умов ефективного формування професійно важливих якостей майбутніх фахівців є своєчасне виявлення домінуючих мотивів вибору професії, характеру відношення до обраної професії, можливостей і особливостей особистості кожного з фахівців, що дозволяє вдосконалити професійну підготовку, надаючи інформацію про професійну діяльність, про можливості застосування набутих знань, умінь, професійних компетентностей, розкриваючи нові можливості для реалізації особистісного потенціалу особистості як майбутнього професіонала [2; 4; 5; 6].

Розвиток – безперервний процес, який виявляється у кількісних змінах людської істоти, тобто збільшення одних і зменшення інших ознак (фізичних, фізіологічних, психічних тощо). Однак він не зводиться до кількісних змін, до зростання того, що вже є, а включає якісні зміни. Кількісні зміни зумовлюють виникнення нових якостей, тобто ознак, властивостей, які утворюються в ході самого розвитку і зникнення старих. Рушійною силою процесу розвитку є результат суперечностей між фізичними та соціально-психологічними потребами, з одного боку, та наявним рівнем фізичного, психічного і соціального розвитку – з іншого. Рушійна сила проявляється у підвищенні фізичної й соціально-психологічної активності особистості, яка спрямована на розвиток системи якостей, необхідних для задоволення певних потреб (С. Максименко; А. Маркова; Л. Карамушка; О. Кокун; Г. Костюк) [1; 2; 3; 5].

Підхід активних форм взаємодії з майбутніми фахівцями є досить вагомим, але лише як окремих факторів їх професійного становлення в якості професіоналів, тобто можливий при комплексному використанні у процесі професійної підготовки у ВНЗ.

Деякі автори все ж таки зазначають важливість психологічної підготовки майбутніх фахівців, тобто акцентують увагу на формуванні таких психологічних умов, які б могли якісно забезпечити розвиток і становлення професійних якостей (В. Бодров; С. Максименко; Л. Карамушка; О. Кокун; Н. Коломінський; Г. Костюк; М. Корольчук; В. Крайнюк; А. Маркова; М. Макаренко; М. Савчин; Т. Щербан) [1; 2; 3; 5; 7].

М. Артюшин, який вивчав проблеми психологічної підготовки у вищих закладах освіти непедагогічного профілю, зазначає, що малодослідженими є саме психологічні умови професійної підготовки, а, отже, і формування професійно важливих якостей особистості в професіогенезі. Однак автор зазначає, що студенти відповідних навчальних закладів не завжди сприймають психологічну підготовку як актуальну та особистісно-необхідну і формально ставляться до неї. За цих обставин актуальним є пошук шляхів підвищення результативності навчання з цих дисциплін [2; 5].

Дослідження багатьох фахівців (О. Бондарчук; Л. Карамушка; Н. Коломінський; М. Корольчук; В. Крайнюк; Е. Орбан-Лембрик) вказують на низку проблем у психологічній підготовці майбутніх фахівців торговельної сфери, що потребують негайного розв'язання [1; 2; 5].

Висновки. Враховуючи погляди багатьох науковців щодо теоретико-методологічних особливостей формування психологічних умов професійно важливих якостей майбутніх фахівців, можна стверджувати, що однією із умов ефективного формування професійно важливих якостей майбутніх фахівців є своєчасне виявлення домінуючих мотивів вибору професії. Важливим є й урахування їх генезису з виокремленням групи соціально-психологічних якостей, що є результатом соціального впливу та психофізіологічних якостей, які мають спадкову зумовленість. Визначальним компонентом у формуванні професійно важливих якостей в процесі професіогенезу особистості є також і особистісна активність майбутнього фахівця. Враховуючи всю важливість особистісного фактора у формуванні і становленні професійно важливих якостей майбутнього фахівця, варто визнати, що всі суспільні явища в першу чергу вимагають еволюційних змін в особистісному просторі людини, у засвоєнні нового досвіду оволодіння стандартами і цінностями стосовно певної професійної спільноти.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні і обґрунтуванні психодіагностичного інструментарію та розробці емпіричної моделі дослідження професійно важливих якостей майбутніх фахівців ресторанного бізнесу.

Список використаних джерел

1. Бодров В.А. Психология профессиональной деятельности. Теоретические и прикладные проблемы / В.А. Бодров. – М. : Ин-т психологии РАН, 2006. – 623 с.
2. Карамушка Л.М. Технологія психологічної підготовки персоналу організацій до роботи в умовах соціально-економічних змін (на матеріалі освітніх організацій) : монографія / Л.М. Карамушка, О.А. Філь, Г.Л. Федосова та ін. – К. : Наук. світ, 2008. – 230 с.
3. Клименко В.В. Психофізіологічні механізми праксису людини : монографія / В.В. Клименко. – К. : ВД «Слово», 2013. – 640 с.
4. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія / О.М. Кокун. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. – 200 с.
5. Корольчук М.С. Теорія і практика професійного психологічного відбору : [навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів] / М.С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2012. – 536 с.
6. Максименко С.Д. Підприємництво, психологічні, організаційні та економічні аспекти : [навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів] / С.Д. Максименко, А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 720 с.
7. Савчин М. Психологічні особливості ефективності виховних технологій / [наук. ред. М.В. Савчин]. – Дрогобич : Коло, 2005. – 184 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bodrov V.A. Psihologija professional'noj dejatel'nosti. Teoreticheskie i prikladnye problemy / V.A. Bodrov. – M. : In-t psihologii RAN, 2006. – 623 s.
2. Karamushka L.M. Tekhnolohiya psykhologichnoyi pidhotovky personalu orhanizatsiy do roboty v umovakh sotsial'no-ekonomichnykh zmin (na materialy osvity orhanizatsiy) : monohrafiya / L.M. Karamushka, O.A. Fil', H.L. Fedosova ta in. – K. : Nauk. svit, 2008. – 230 s.
3. Klymenko V.V. Psykhofiziologichni mekhanizmy praksysu lyudyiny : monohrafiya / V.V. Klymenko. – K. : VD «Slovo», 2013. – 640 s.
4. Kokun O.M. Psykholohiya profesiynoho stanovlennya suchasnoho fakhivtsya : monohrafiya / O.M. Kokun. – K. : DP «Inform.-analit. ahentstvo», 2012. – 200 s.
5. Korol'chuk M.S. Teoriya i praktyka profesiynoho psykhologichnoho vidboru : [navch. posib. dlya studentiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv] / M.S. Korol'chuk, V. M. Krainyuk. – K. : Nika-Tsentr, 2012. – 536 s.
6. Maksymenko S.D. Pidpryyemnystvo, psykhologichni, orhanizatsiyni ta ekonomichni aspekty : [navch. posib. dlya studentiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv] / S.D. Maksymenko, A.A. Mazarak. – K. : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2012. – 720 s.
7. Savchyn M. Psykhologichni osoblyvosti efektyvnosti vykhovnykh tekhnolohiy / [nauk. red. M.V. Savchyn]. – Drohobych : Kolo, 2005. – 184 s.

Pryimuk, O.O. Theoretical and methodological approaches to the development of psychological conditions of formation of profession-relevant attributes in future specialists. The article deals with the theoretical and methodological approaches to the development of psychological conditions of formation of profession-relevant attributes in future specialists in the system of personal profiogenesis. The author discusses the characteristics, structure, scientific approaches as well as future professionals' extrinsic and intrinsic motives and polymotivation for professional training and the levels of their personal activity. Analysis of psychological conditions for the formation and development of the profession-relevant attributes allowed to identify the distinctive features of personal genesis along with a group of social and psychological attributes being the result of their personal development and inherited psycho-physiological attributes.

It has been found that the levels of development of the profession-relevant attributes associate with the levels of professional efficiency of individuals.

It has been also shown that important psychological conditions of future professionals' training include their psychological readiness for the profession as a synthesis of closely related structural components (motivational, cognitive, emotional, creative, communicative) and consideration of their personal characteristics in their training as well as improvement of psychological support given to them during their training.

Having analyzed the relevant scientific literature, the author suggests that individuals can have developed profession-relevant attributes before they have received professional training and joined the profession. Although some profession-critical properties can be formed 'in advance' their development is more effective if individuals have strong motives for professional training, e.g. positive attitudes toward the future profession, need for acquiring professional knowledge and skills.

Keywords: profession-relevant attributes, formation, psychological conditions, motivation, professional training, specialist.

Відомості про автора

Приймук Олеся Олександрівна, аспірант кафедри психології Київського національного торговельно-економічного університету, м. Київ, Україна.

Pryymuk, Olesya Olexandrivna, graduate student, Department of Psychology, Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine.

E-mail: alesjasolnceva@rambler.ru

УДК 159.944:005.32

Рутина Ю.В.

МЕТОДИКИ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Рутина Ю.В. Методики для дослідження психологічних чинників професійної самоактуалізації державних службовців. У статті представлено три групи методик для діагностики психологічних чинників професійної самоактуалізації державних службовців. Перша група включає методики для вивчення рівня самоактуалізації державних службовців. До другої групи входять методики, що спрямовані на вивчення «внутрішніх» та «зовнішніх» чинників макrorівня (чинники особистості), що впливають на рівень професійної самоактуалізації державних службовців. Третя група формується з методик, що спрямовані на дослідження «внутрішніх» та «зовнішніх» чинників мезорівня (чинники організації), які впливають на рівень розвитку самоактуалізації державних службовців.

Ключові слова: державні службовці; самоактуалізація; професійна самоактуалізація; психологічні чинники професійної самоактуалізації; методики; методики для дослідження психологічних чинників професійної самоактуалізації.

Рутина Ю.В. Методики для исследования психологических факторов профессиональной самоактуализации государственных служащих. В статье представлены три группы методик для диагностики психологических факторов профессиональной самоактуализации государственных служащих. Первая группа включает методики для изучения уровня самоактуализации государственных служащих. Во вторую группу входят методики, направленные на изучение «внутренних» и «внешних» факторов микроуровня (факторы личности), влияющих на